УДК 336.226.322:336.14(657)

Т. В. Білобровенко,
к. е. н., доцент кафедри обліку та аудиту, Державний податковий університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8240-9373
А. О. Купріянова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-0264-0420

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.8.458

АНАЛІЗ РОЛІ ПДВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

T. Bilobrovenko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing, State Tax University
A. Kupriianova,
A student of the first (bachelor's) level of higher education, State Tax University

AN ANALYSIS OF THE ROLE OF VAT IN THE FORMATION OF REVENUE FOR THE STATE BUDGET OF UKRAINE

У статті досліджено роль податку на додану вартість у формуванні доходів державного бюджету України в сучасних умовах економічної нестабільності та воєнного стану. Розкрито економічну сутність ПДВ, визначено його функціональне призначення та місце у податковій системі держави. Особливу увагу приділено аналізу структури податкових надходжень, динаміці надходжень ПДВ у розрізі внутрішніх та імпортних операцій, а також оцінці його фіскальної ефективності.

На основі статистичних даних проаналізовано тенденції зміни обсягів надходжень ПДВ у 2018—2025 роках, встановлено їх залежність від макроекономічних факторів, стану зовнішньоекономічної діяльності та податкової політики держави. Обгрунтовано, що ПДВ залишається одним із ключових бюджетоутворюючих податків, забезпечуючи значну частку доходів державного бюджету, при цьому суттєву роль відіграє ПДВ з імпортних товарів. Запропоновано напрями підвищення ефективності ролі ПДВ, серед яких удосконалення адміністрування, цифровізація податкових процесів, посилення контролю та гармонізація податкового законодавства з європейськими стандартами за участю Державної податкової служби України.

This article examines the role of value added tax in generating revenue for the Ukrainian state budget in the current context of economic instability and the transformation of the financial system. The theoretical foundations of VAT as a key indirect tax, which accounts for a significant share of tax revenues and serves as an important instrument for implementing the state's fiscal policy, are substantiated. The economic essence of the tax, its main functions, and the specific features of its collection mechanism within the context of the national tax system are identified.

The role of VAT in the structure of Ukraine's state budget revenue has been analysed, specifically in terms of tax receipts and total revenue. The dynamics of tax revenue in 2018-2025 have been examined, distinguishing between domestic and import components, which has revealed a steady upward trend in VAT volumes, as well as a significant predominance of revenue from import transactions. It has been established that VAT retains its leading position in budget formation even in times of crisis, particularly during the COVID-19 pandemic and in the period of full-scale war.

The fiscal effectiveness of VAT has been assessed and the extent to which the state budget relies on this tax has been determined. It has been demonstrated that, despite the decline in VAT's share of total budget revenue in recent years, its absolute volume continues to grow, indicating that its strategic importance remains intact.

Directions for improving the efficiency of VAT administration have been substantiated, with particular emphasis on the digitalisation of tax processes, the improvement of the system for controlling and monitoring high-risk transactions, and the harmonisation of national legislation with European standards. The important role of the State Tax Service of Ukraine in ensuring the effective functioning of the tax administration system has been emphasised.

It has been concluded that value added tax remains a key instrument for generating revenue for Ukraine's state budget and an important factor in the country's financial stability. Its further reform must take into account current economic challenges, the need to enhance the transparency of the tax system, and the need to strike a balance between the state's fiscal interests and the promotion of economic development.

Ключові слова: податок на додану вартість, податкові надходження, державний бюджет України, імпортний ПДВ, непрямі податки, фіскальна ефективність, внутрішній ПДВ.

Key words: value added tax, tax revenue, the Ukrainian state budget, import VAT, indirect taxes, fiscal efficiency, domestic VAT.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах функціонування фінансової системи України податок на додану вартість (ПДВ) посідає провідне місце серед джерел формування доходів державного бюджету, виконуючи ключову фіскальну роль. Його значення особливо посилюється в періоди економічної нестабільності, коли інші джерела доходів демонструють зниження або нестійкість. Водночас висока частка ПДВ у структурі бюджетних надходжень зумовлює залежність державних фінансів від динаміки споживчого попиту, імпортних операцій та загального стану економіки, що актуалізує необхідність глибокого наукового аналізу його ролі та ефективності.

Проблематика дослідження полягає у тому, що, з одного боку, ПДВ є найбільш стабільним та прогнозованим джерелом доходів бюджету, а з іншого — його функціонування супроводжується низкою системних викликів, зокрема значною часткою тіньових операцій, схемами ухилення від оподаткування, проблемами бюджетного відшкодування та високою залежністю від імпортної складової. Це створює дисбаланси у структурі доходів бюджету та підвищує вразливість фінансової системи до зовнішніх шоків.

З наукової точки зору дослідження ролі ПДВ є важливим для розуміння механізмів формування державних фінансів у трансформаційній економіці, а також для оцінки ефективності податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів. Воно дозволяє визначити оптимальні пропорції між непрямими та прямими податками, оцінити вплив податкового адміністрування на фіскальні результати та виявити резерви підвищення ефективності бюджетної системи.

З практичної точки зору актуальність проблеми зумовлена необхідністю забезпечення стабільних і достатніх доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану, економічної невизначеності та зростання видаткових зобов'язань держави. У цих умовах особливого значення набуває підвищення ефективності адміністрування ПДВ, удосконалення механізмів його справляння та мінімізація податкових ризиків, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика ролі податку на додану вартість у формуванні доходів державного бюджету України є предметом активних наукових досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі. Сучасні наукові праці зосереджуються на оцінці фіскальної ефективності ПДВ, удосконаленні механізмів його адміністрування, а також визначенні впливу цього податку на стабільність бюджетної системи в умовах економічних трансформацій та воєнного стану.

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Зокрема, у дослідженні Л. Юрчишена та Ю. Людковська розглянуто сучасний стан адміністрування ПДВ в Україні, визначено ключові проблеми його функціонування та обгрунтовано напрями вдосконалення [9]. Автори акцентують увагу на необхідності підвищення ефективності електронного адміністрування, мінімізації податкових ризиків і посилення контролю за ризиковими операціями. Особливу увагу приділено ролі цифровізації як інструменту підвищення прозорості податкової системи. У свою чергу, О. Чирва досліджує фіскальну ефективність ПДВ як один із ключових критеріїв забезпечення стійкості державного бюджету [8]. У роботі доведено, що ПДВ залишається найбільш стабільним джерелом доходів, однак його ефективність значною мірою залежить від стану економіки, рівня податкової дисципліни та якості адміністрування.

Вагомий внесок у дослідження фіскальної ролі ПДВ зроблено І. В. Бабінчук, яка обгрунтовує домінуюче значення цього податку у структурі податкових надходжень України [1]. Автор підкреслює, що ПДВ виступає ключовим інструментом наповнення бюджету, проте звертає увагу на проблему високої залежності бюджетної системи від непрямих податків, що може створювати певні ризики для фінансової стабільності держави. Окрему увагу впливу воєнного стану на надходження ПДВ приділено у праці Л. В. Юрчишена та М. Р. Прищак [10]. У дослідженні проаналізовано податкові новації та здійснено моделювання надходжень ПДВ в умовах війни. Автори доводять, що, незважаючи на значні економічні втрати, ПДВ зберігає провідну роль у формуванні доходів бюджету, зокрема завдяки імпортній складовій та адаптації податкової політики до кризових умов.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, окремі аспекти ролі ПДВ у формуванні доходів державного бюджету залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, потребує подальшого аналізу комплексна оцінка значення ПДВ з урахуванням структурних змін економіки у 2023—2025 роках та зростання ролі міжнародної фінансової допомоги. Недостатньо дослідженим є також співвідношення внутрішнього та імпортного ПДВ у контексті забезпечення фінансової стійкості держави. Водночас актуальним залишається підвищення ефективності адміністрування податку в умовах цифровізації та його гармонізація з європейськими стандартами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є комплексний аналіз ролі податку на додану вартість у формуванні доходів державного бюджету України, а також оцінка його фіскального значення в сучасних економічних умовах. Особлива увага приділяється дослідженню ПДВ як одного з ключових бюджетоутворюючих податків, що забезпечує стабільність надходжень навіть в умовах економічної нестабільності, інфляційних процесів та воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань: розкрити теоретичні засади функціонування ПДВ та його економічну природу; проаналізувати місце податку у структурі доходів державного бюджету України; дослідити динаміку надходжень ПДВ у розрізі внутрішніх і імпортних джерел; оцінити його фіскальну ефективність та ступінь залежності бюджетної системи від цього податку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Податок на додану вартість (ПДВ) є одним із ключових елементів сучасних податкових систем і відіграє провідну роль у формуванні доходів державного бюджету України. Його економічна природа полягає в оподаткуванні доданої вартості, яка створюється на кожному етапі виробництва та обігу товарів і послуг. На відміну від прямих податків, ПДВ є непрямим податком, оскільки фактичний податковий тягар перекладається на кінцевого споживача через ціну товару чи послуги. Таким чином, ПДВ забезпечує стабільні надходження до бюджету незалежно від фінансових результатів діяльності підприємств.

Суттєвою характеристикою ПДВ є його універсальність та нейтральність щодо суб'єктів господарювання. Завдяки механізму податкового кредиту він не створює кумулятивного ефекту оподаткування, що вигідно відрізняє його від податку з обороту. В Україні правове регулювання ПДВ здійснюється, зокрема, нормами Податковий кодекс України, що визначає платників податку, об'єкти оподаткування, ставки та порядок адміністрування [2; 4].

Функціональне призначення ПДВ проявляється через реалізацію кількох основних функцій. Передусім, це фіскальна функція, яка полягає у забезпеченні значної частки доходів державного бюджету. У сучасних умовах ПДВ традиційно залишається одним із найбільш бюджетоутворюючих податків в Україні. Регулююча функція ПДВ проявляється через вплив на структуру споживання, інвестиційну активність та зовнішньоекономічну діяльність. Наприклад, застосування нульової ставки до експорту стимулює розвиток зовнішньої торгівлі. Стимулююча функція реалізується через податкові пільги та механізми відшкодування ПДВ, які можуть сприяти розвитку окремих галузей економіки або підтримці бізнесу в кризових умовах [1; 8].

Порівнюючи ПДВ з іншими непрямими податками, такими як акцизний податок або мито, варто зазначити його більш широкий об'єкт оподаткування та системний характер. Якщо акцизний податок має вибірковий характер і застосовується переважно до підакцизних товарів (алкоголь, тютюн, паливо), то ПДВ охоплює практично всі операції з постачання товарів і послуг. Крім того, на відміну від мита, яке виконує переважно протекціоністську функцію у зовнішній торгівлі, ПДВ є універсальним інструментом наповнення бюджету як у внутрішніх, так і в імпортних операціях.

Механізм справляння ПДВ базується на принципі "податкового кредиту — податкового зобов'язання". Кожен платник податку нараховує ПДВ на вартість реа-

лізованих товарів чи послуг (податкове зобов'язання) та має право зменшити суму податку до сплати на величину ПДВ, сплаченого при придбанні товарів і послуг (податковий кредит). Різниця між цими величинами підлягає сплаті до бюджету або відшкодуванню з бюджету у разі перевищення податкового кредиту. Важливою складовою сучасного адміністрування ПДВ в Україні є електронна система обліку, зокрема функціонування системи електронного адміністрування ПДВ, контроль за реєстрацією податкових накладних та діяльність Державної податкової служби України [2; 9].

Податок на додану вартість займає центральне місце у формуванні доходів державного бюджету України, що обумовлено його універсальним характером та високою фіскальною ефективністю. У структурі доходів бюджету переважають податкові надходження, які у 2025 році становили понад 52 % загального обсягу доходів державного бюджету. Це свідчить про визначальну роль податкової системи у забезпеченні фінансової стабільності держави, де ПДВ виступає одним із ключових бюджетоутворюючих джерел [6].

У структурі податкових надходжень ПДВ традиційно займає провідне місце. За даними Міністерство фінансів України, у 2025 році значні обсяги доходів були забезпечені як за рахунок ПДВ з імпортованих товарів (542,4 млрд грн), так і ПДВ з вироблених в Україні товарів (306,5 млрд грн). Таким чином, сумарно ПДВ формує одну з найбільших часток доходів бюджету (рис. 1), перевищуючи надходження від податку на прибуток підприємств і поступаючись лише окремим комплексним джерелам у певні періоди. У довоєнні роки частка ПДВ у доходах бюджету могла перевищувати 35—40 %, однак в умовах воєнної економіки вона дещо знизилась, залишаючись водночас критично важливою.

Упродовж 2016—2019 років динаміка надходжень податку на додану вартість характеризувалася відносною стабільністю: середньорічні темпи зростання становили близько 15—18 %. Така тенденція була зумовлена поступовим розширенням податкової бази, пожвавленням споживчого попиту, а також загальною макроекономічною стабілізацією після кризових явищ 2014-2015 років. Важливу роль у забезпеченні позитивної динаміки відіграло вдосконалення податкового адміністрування, зокрема впровадження механізмів моніторингу ризикових операцій і системи блокування податкових накладних, що дозволило суттєво обмежити схеми формування фіктивного податкового кредиту [5; 6].

У 2020 році спостерігалося уповільнення темпів приросту надходжень ПДВ приблизно до 6 %, що стало прямим наслідком глобальної пандемії COVID-19. Обмеження економічної активності, скорочення обсягів імпорту та зниження внутрішнього попиту негативно позначилися на фіскальних результатах. Водночас навіть у цих умовах вдалося зберегти позитивну динаміку надходжень, що свідчить про підвищення ефективності електронного адміністрування та поступове зростання податкової дисципліни платників.

Найбільш відчутне зростання було зафіксовано у 2021 році, коли обсяг надходжень ПДВ зріс майже на 34 %. Це пояснюється ефектом відновлення економіки після пандемії, активізацією зовнішньоекономічної діяльності та розширенням внутрішнього споживчого ринку. Однак уже у 2022 році відбулося суттєве скорочення надходжень (орієнтовно на 13 %), що було безпосередньо зумовлено початком повномасштабної війни. Руйнування виробничої інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, зниження ділової активності, а також запровадження тимчасових податкових пільг для підтримки бізнесу негативно вплинули на обсяги ПДВ [6; 7].

Починаючи з 2023 року, спостерігається поступове відновлення фіскальної ефективності цього податку. Основними чинниками зростання стали активізація імпортних операцій, підвищення цінового рівня (інфляційний фактор), а також вдосконалення адміністрування з боку Державної податкової служби України. У 2024 році темпи приросту надходжень перевищили 25 %, що свідчить про адаптацію економіки до умов воєнного часу та стабілізацію податкової системи.

У 2025 році тенденція до зростання загалом збереглася, однак її темпи стали більш помірними порівняно з попереднім роком. Це пояснюється ефектом високої бази 2024 року, частковим вирівнюванням імпортних потоків та поступовою нормалізацією цінової динаміки. Водночас податок на додану вартість і надалі залишається ключовим джерелом наповнення державного бюджету, демонструючи відносну стійкість навіть в умовах тривалої воєнної та економічної невизначеності.

Загалом за останнє десятиріччя обсяг надходжень ПДВ зріс більш ніж у п'ять разів, що є свідченням не лише його вагомої фіскальної ролі, але й підвищення ефективності державного контролю та адміністрування. У цьому контексті аналіз структури надходжень ПДВ

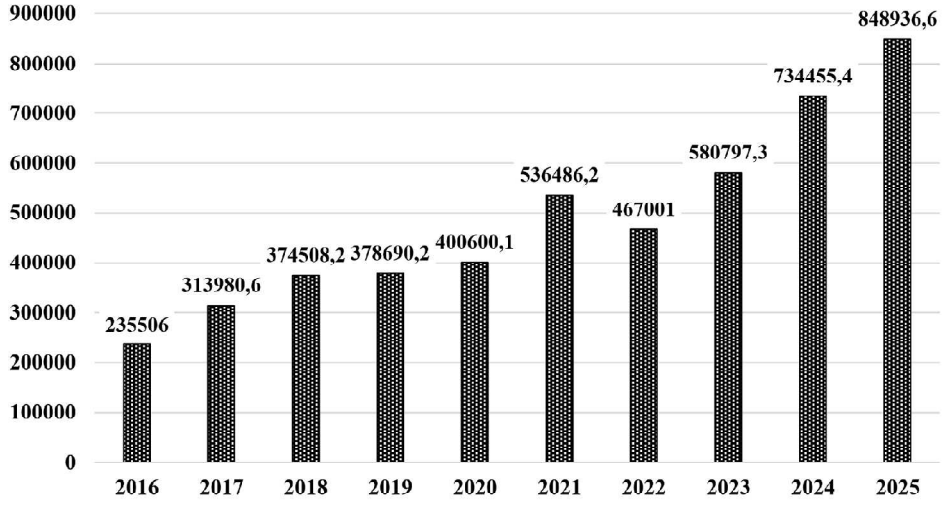

Рис. 1. Динаміка надходжень ПДВ до Державного бюджету за період 2016—2025 рр., млн грн

Джерело: сформовано авторами на основі [6].

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Таблиця 1. Структура надходжень ПДВ у розрізі податкових та державних надходжень бюджету України у 2018—2025 рр.

Рік	ПДВ з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування), млн грн	ПДВ з імпортних товарів, млн грн	Разом ПДВ, млн грн	Частка ПДВ в податкових надходженнях, %	Частка ПДВ в держаних надходженнях, %
2018	79130,9	295377,3	374508,2	49,68	40,35
2019	88929,8	289760,4	378690,2	47,35	37,93
2020	126486,6	274113,5	400600,1	47,07	37,23
2021	155774,8	380714,4	536489,2	48,46	41,37
2022	213948,0	253053,0	467001	49,17	26,13
2023	214639,3	366158,0	580797,3	48,26	21,74
2024	268327,9	466127,5	734455,4	44,59	23,52
2025	306491,7	542444,9	848936,6	42,11	22,14

Джерело: сформовано авторами на основі [6].

до державного бюджету, представлений у таблиці 1, дозволяє глибше оцінити співвідношення внутрішніх та імпортних складових цього податку, а також виявити ключові тенденції його розвитку [6].

Аналіз даних, наведених у таблиці 1, дає змогу комплексно оцінити динаміку та структуру надходжень податку на додану вартість до державного бюджету України у 2018-2025 роках. Упродовж досліджуваного періоду ПДВ стабільно залишався одним із ключових джерел формування бюджетних доходів, демонструючи як загальну тенденцію до зростання, так і значну чутливість до макроекономічних і політичних факторів.

У 2018—2019 роках надходження ПДВ характеризувалися відносною стабільністю. Загальний обсяг податку у 2018 році становив 374,5 млрд грн, а у 2019 році зріс до 378,7 млрд грн. При цьому домінуючу роль відігравав ПДВ з імпортних товарів, який більш ніж утричі перевищував внутрішній компонент. Частка ПДВ у податкових надходженнях залишалася високою (близько 47—50 %), що свідчить про значну залежність бюджету від цього податку ще у докризовий період [6].

Починаючи з 2020 року, спостерігається більш виражена динаміка змін. Загальний обсяг ПДВ зріс із 400,6 млрд грн у 2020 році до 734,5 млрд грн у 2024 році, що свідчить про суттєве розширення бази оподаткування, вплив інфляційних процесів та підвищення ефективності податкового адміністрування. Водночас структура надходжень у цей період характеризується нерівномірністю, з чітким переважанням імпортної складової.

Надходження ПДВ з вітчизняних товарів демонстрували стійке зростання: з 126,5 млрд грн у 2020 році до 268,3 млрд грн у 2024 році. Така тенденція свідчить про поступове відновлення внутрішньої економічної активності, незважаючи на складні умови функціонування економіки. Особливо показовим є різке збільшення у 2022 році до 213,9 млрд грн, що відбулося в умовах воєнного стану. Це можна пояснити структурними трансформаціями в економіці, адаптацією бізнесу та змінами у споживчій поведінці [6; 9].

Водночас ПДВ з імпортних товарів традиційно формує основну частину надходжень. Після зниження у 2022 році до 253,1 млрд грн, спричиненого різким скороченням імпорту, вже у 2023 році відбулося швидке відновлення до 366,2 млрд грн, а у 2024 році — до 466,1 млрд грн. Це свідчить про адаптацію зовнішньоекономічної діяльності до умов воєнного часу, відновлення логістичних маршрутів та зростання залежності економіки від імпортних товарів.

У 2025 році позитивна динаміка зберіглася: загальний обсяг надходжень ПДВ досяг 848,9 млрд грн, з яких 306,5 млрд грн припадало на внутрішній сегмент, а 542,4 млрд грн — на імпортний. Це підтверджує подальше зміцнення фіскальної ролі ПДВ та водночас засвідчує збереження структурної переваги імпортної складової. Зростання у 2025 році відбувалося більш помірними темпами, що пояснюється ефектом високої бази попереднього року та певною стабілізацією економічних процесів [6; 10].

Щодо частки ПДВ у податкових і загальних доходах бюджету, то вона зазнавала суттєвих коливань. У 2018—2021 роках цей показник залишався відносно стабільним і високим, досягаючи 40—49 %. Однак у 2022 році частка ПДВ у загальних доходах бюджету різко знизилася до 26,1 %, що було зумовлено як падінням економічної активності, так і зміною структури бюджетних надходжень у зв'язку з воєнними подіями. У 2023-2025 роках спостерігається подальше поступове зниження цього показника (до 22,1 % у 2025 році), що пояснюється випереджаючим зростанням інших джерел доходів, зокрема податку на прибуток, військового збору та міжнародної фінансової допомоги.

Узагальнюючи, слід зазначити, що надходження ПДВ в Україні демонструють високу залежність від змін економічної кон'юнктури та зовнішніх факторів. Водночас поступове відновлення імпортного сегмента у поєднанні зі зростанням внутрішнього споживання створює передумови для стабілізації бюджетних надходжень у середньостроковій перспективі. За цих умов особливого значення набуває подальше вдосконалення системи адміністрування податку та підвищення ефективності контролю з боку Державної податкової служби України, що дозволить забезпечити стійкість фіскальної системи навіть в умовах підвищених економічних ризиків.

У сучасних умовах трансформації економіки України та її інтеграції до європейського простору особливого значення набуває підвищення ефективності функціонування податку на додану вартість. Це потребує комплексного вдосконалення як інституційних, так і технологічних аспектів його адміністрування, що дозволить забезпечити стабільність бюджетних надходжень та мінімізувати фіскальні ризики.

Передусім, одним із ключових напрямів є удосконалення адміністрування ПДВ. Сучасна політика держави спрямована на підвищення прозорості та ефективності діяльності Державної податкової служби України, що включає вдосконалення процедур контролю, підвищення якості податкового моніторингу та удосконалення ризик-орієнтованих підходів до перевірок.

Другим важливим напрямом є цифровізація податкових процесів, яка сьогодні виступає одним із пріоритетів реформування податкової системи. Україна активно впроваджує сучасні ІТ-рішення, спрямовані на автоматизацію податкових процедур, електронний документообіг та інтеграцію інформаційних систем. Зокрема, у 2025-2026 роках реалізується масштабна програма цифрової трансформації податкової служби, яка передбачає

переведення більшості процесів (зокрема відшкодування ПДВ та податкового аудиту) у цифровий формат. Крім того, співпраця з європейськими партнерами, зокрема Естонією, сприяє впровадженню передових практик електронного адміністрування. У цьому контексті цифровізація не лише підвищує ефективність адміністрування, а й суттєво знижує можливості для зловживань [3; 10].

Наступним важливим напрямом є зменшення податкових зловживань та боротьба з тіньовими схемами. У сучасних умовах особлива увага приділяється протидії схемам мінімізації ПДВ, зокрема фіктивному формуванню податкового кредиту та ухиленню від оподаткування. Впровадження електронних систем контролю, аналіз великих масивів даних та автоматизованих алгоритмів дозволяє значно підвищити ефективність виявлення ризикових операцій. Як зазначається у сучасних дослідженнях, цифровізація адміністрування сприяє підвищенню прозорості фіскальних процесів і зниженню корупційних ризиків. Водночас важливим є розвиток міжнародного обміну податковою інформацією та звітністю, що дозволяє ефективніше протидіяти транснаціональним схемам ухилення від оподаткування.

Окремим стратегічним напрямом є гармонізація податкового законодавства України з європейськими стандартами. У контексті євроінтеграційного курсу Україна активно адаптує свою податкову систему до вимог Європейського Союзу. Це передбачає не лише наближення ставок і правил оподаткування, але й впровадження єдиних підходів до адміністрування ПДВ, електронної звітності та обміну інформацією між податковими органами. Зокрема, у межах європейської ініціативи "VAT in the Digital Age" передбачено запровадження електронного інвойсингу та системи звітності в режимі реального часу, що значно підвищує ефективність контролю та зменшує можливості для шахрайства. Водночас Україна вже демонструє прогрес у наближенні податкового законодавства до стандартів ЄС, хоча цей процес потребує подальшого вдосконалення, зокрема у сфері пільг, ставок та механізмів відшкодування ПДВ [9; 11].

Отже, підвищення ефективності ролі ПДВ у формуванні доходів державного бюджету України можливе лише за умов комплексного підходу, що поєднує вдосконалення адміністрування, активну цифровізацію, боротьбу з податковими зловживаннями та гармонізацію з європейськими стандартами. Реалізація цих напрямів дозволить не лише забезпечити стабільні бюджетні надходження, але й сприятиме формуванню прозорої, ефективної та конкурентоспроможної податкової системи.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведений аналіз ролі податку на додану вартість у формуванні доходів державного бюджету України дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків. Насамперед встановлено, що ПДВ є системоутворюючим елементом податкової системи, який забезпечує стабільність та значний обсяг бюджетних надходжень. Упродовж останніх років цей податок демонструє стійку фіскальну ефективність, що обумовлено широкою базою оподаткування, універсальністю та високим рівнем адміністрування. Водночас динаміка його надходжень виявляє значну залежність від макроекономічної ситуації, зовнішньоекономічної кон'юнктури та політичних факторів, зокрема умов воєнного стану.

Оцінюючи значення ПДВ для державного бюджету України, слід підкреслити, що він залишається одним із ключових джерел формування доходів, займаючи провідні позиції у структурі податкових надходжень. Особливо важливою є роль ПДВ з імпортних товарів, який фактично виконує функцію стабілізатора бюджетних доходів в умовах зниження внутрішнього виробництва. Водночас така структура надходжень свідчить про наявність певних дисбалансів в економіці, зокрема високий рівень імпортозалежності та недостатній розвиток внутрішнього виробничого потенціалу. Крім того, зниження частки ПДВ у загальних доходах бюджету у 2022—2025 роках не означає втрати його значущості, а відображає розширення інших джерел наповнення бюджету, включаючи податок на прибуток, військовий збір та міжнародну фінансову допомогу.

Перспективи реформування ПДВ в Україні безпосередньо пов'язані з необхідністю підвищення ефективності його адміністрування та адаптації до європейських стандартів. У цьому контексті ключовими напрямами залишаються подальша цифровізація податкових процесів, удосконалення системи контролю та моніторингу ризикових операцій, а також мінімізація схем ухилення від оподаткування. Важливу роль у цих процесах відіграє діяльність Державної податкової служби України, яка забезпечує реалізацію податкової політики та впровадження сучасних інструментів адміністрування.

Не менш важливим є процес гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу, що передбачає імплементацію сучасних підходів до функціонування ПДВ, зокрема у сфері електронного адміністрування, прозорості розрахунків та обміну податковою інформацією. У довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню довіри до податкової системи, покращенню інвестиційного клімату та зміцненню фінансової стійкості держави.

Водночас результати дослідження окреслюють низку перспективних напрямів подальших наукових розвідок. Зокрема, потребує поглибленого аналізу вплив цифровізації економіки на трансформацію механізму адміністрування ПДВ, а також оцінка ефективності новітніх інструментів податкового контролю в умовах використання великих даних та автоматизованих систем моніторингу. Актуальним є дослідження оптимального співвідношення між внутрішнім та імпортним ПДВ з позицій забезпечення довгострокової фінансової стійкості держави. Окремої уваги потребує вивчення впливу євроінтеграційних процесів на структуру та функціонування ПДВ, зокрема в контексті імплементації європейських директив та стандартів оподаткування. Крім того, доцільним є проведення прикладних досліджень щодо удосконалення механізмів бюджетного відшкодування ПДВ та зниження податкових ризиків у воєнний і післявоєнний періоди.

Важливим напрямом подальших досліджень також має стати аналіз динаміки реального ПДВ з урахуванням інфляційних процесів. Такий підхід дозволить більш об'єктивно оцінити природу зростання податкових надходжень — чи є воно наслідком фактичного розширення обсягів виробництва та реалізації товарів і послуг, чи зумовлене переважно інфляційним фактором. У цьому контексті доцільним є використання індексів споживчих цін, дефляторів ВВП, а також врахування коливань валютного курсу гривні до основних іноземних валют.

ISSN 2306-6814
Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Застосування такого комплексного підходу сприятиме формуванню більш достовірних висновків щодо реальної фіскальної ефективності ПДВ та його ролі у забезпеченні макроекономічної стабільності держави.

Отже, ПДВ і надалі залишатиметься ключовим інструментом формування доходів державного бюджету України. Його ефективне функціонування вимагає системного підходу до реформування, що поєднує фіскальні інтереси держави з потребами економічного розвитку, забезпечуючи баланс між наповненням бюджету та стимулюванням господарської активності.

Література

1. Бабінчук І. В. Фіскальна роль податку на додану вартість в Україні. Академічні візії. 2025. № 50. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2914 (дата звернення: 05.04.2026).

2. Білобровенко Т. В. Бухгалтерський облік і контроль розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)". Київ, 2018. 21 с.

3. Довідник з інструментів фінансування ЄС. 2025. м. Київ. URL: https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/uploaded-files/Handbook_EU_Funding_-Instruments.pdf (дата звернення: 05.04.2026).

4. Іванишина О., Купріянова А. Аналіз впливу ПДВ з ввезених товарів на фіскальну безпеку держави. Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики: збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 06 травня 2025 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. С. 322-326. URL: https://omp.dpu.edu.ua/catalog/view/877/1492/10440 (дата звернення: 03.04.2026).

5. Коляда Т., Купріянова А. Оцінка впливу збройної агресії на зміну структури доходів і витрат місцевих бюджетів України. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2024. № 2. С. 32—39. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2024.6 (дата звернення: 04.04.2026).

6. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://minfin.com.ua/ (дата звернення: 03.04.2026).

7. Сковорода А., Аверкина М. Роль податків у формуванні доходів державного бюджету України. Молодий вчений. 2024. № 2 (126). С. 80-85. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-2-126-12 (дата звернення: 03.04.2026).

8. Чирва О. Оцінка фіскальної ефективності ПДВ як критерій стійкості державного бюджету. Український економічний часопис. 2025. № 9. С. 157-160. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-27 (дата звернення: 04.04.2026).

9. Юрчишена Л., Людковська Ю. Адміністрування ПДВ в Україні: сучасний стан, виклики та напрями вдосконалення. Економіка і організація управління. 2026. № 4 (60). С. 258-269. DOI: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.4.24 (дата звернення: 04.04.2026).

10. Юрчишена Л. В., Прищак М. Р. Податкові новації та моделювання надходження ПДВ до бюджету в умовах військового стану. Економіка і організація управління. 2023. № 3 (47). С. 84—93. DOI: https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.3.9 (дата звернення: 04.04.2026).

11. VAT in the Digital Age (ViDA). An official website of the European Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en (дата звернення: 06.04.2026).

References:

1. Babinchuk, I. V. (2025), "The fiscal role of value added tax in Ukraine", Akademichni vizii, [Online], vol. 50, available at: https://www.academy-vision.org/index.-php/av/article/view/2914 (Accessed 5 April 2026).

2. Bilobrovenko T. V. (2018), "Accounting and control of settlements with the budget regarding value added tax", Abstract of PhD dissertation, Economics, Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt (za vydamy ekonomichnoi diialnosti), Kyiv, Ukraine.

3. GIZ (2025), "Handbook on EU funding instruments", available at: https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/uploaded-files/Handbook_EU_Funding_-Instruments.pdf (Accessed 5 April 2026).

4. Ivanyshyna, O. and Kupriianova, A. (2025), "Analysis of the impact of VAT on imported goods on the state's fiscal security", Synerhetychni draivery rozvytku obliku, podatkovoho audytu ta biznes-analityky: zbirnyk tez za materialamy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii [Synergistic drivers of development in accounting, tax audit and business analytics: collection of abstracts based on materials from the IV International Scientific and Practical Online Conference], Derzhavnyi podatkovyi universytet, Irpin, Ukraine, pp. 322—326, available at: https://omp.dpu.edu.ua/catalog/view/877/1492/10440 (Accessed 3 April 2026).

5. Koliada, T. and Kupriianova, A. (2024), "Assessing the impact of armed aggression on changes in the structure of revenue and expenditure in Ukraine's local budgets", Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu, [Online], vol. 2, pp. 32—39. https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2024.6.

6. Ministry of Finance of Ukraine (2026), available at: https://minfin.com.ua/ (Accessed 3 April 2026).

7. Skovoroda, A. and Averkyna, M. (2025), "The role of taxes in shaping the revenue of Ukraine's state budget", Molodyi vchenyi, [Online], vol. 2, no. 126, pp. 80—85. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-2-126-12.

8. Chyrva, O. (2025), "Assessing the fiscal efficiency of VAT as a criterion for the sustainability of the state budget", Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys, [Online], vol. 9, pp. 157—160. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-27.

9. Iurchyshena, L. and Liudkovska, Yu. (2026), "VAT administration in Ukraine: current status, challenges and areas for improvement", Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia, [Online], vol. 4, no. 60, pp. 258—269. https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.4.24.

10. Iurchyshena, L. V. and Pryshchak, M. R. (2023), "Tax reforms and modelling of VAT revenue to the budget under martial law", Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia, [Online], vol. 3, no. 47, pp. 84—93. https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.3.9.

11. An official website of the European Union (2026), "VAT in the Digital Age (ViDA)", available at: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en (Accessed 6 April 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 08.04.26
Прорецензовано / Revised: 17.04.26
Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26